

Dejiny očami Jozefa Škultétyho

Juraj Valko

Najväčším šťastím a zároveň prekliatím Jozefa Škultétyho bola zrejme doba, v ktorej pôsobil. Na jednej strane mu fortúna umožnila dožiť sa oslobodenia svojho národa spod jarma maďarizácie, proti ktorej veľkú časť života vášnivo brojil a tak ochutnať opojnú chuť zadosťučinenia za celoživotné úsilie. Na strane druhej dnes jeho historické práce pôsobia na recipienta značne neprofesionálne, keďže sa spôsobom tvorby nevyhol niektorým prvkom romantizmu, typickým pre jeho predchodcov z prvej polovice 19. storočia. Napokon, jeho súčasníci a kolegovia sa vo svojich spisbách pridržiavali skôr faktov a nepripúšťali do svojich štúdií účelovosť, ktorou sú jeho práce presiaknuté. Napriek tomu Škultétyho vedecké dielo svojim rozsahom i hĺbkou presahuje tých historikov, ktorí sa orientovali len na určitý aspekt dejinného vývoja, preto je vhodné priblížiť čitateľovi tvorbu človeka, vo svojej dobe považovaného za majstra argumentácie.

„Život Jozefa Škultétyho by sme mohli rozdeliť všelijako. To najhrubšie delenie urobil za nás predseda Matice slovenskej Ladislav Novomeský na jeho pohrebe roku 1948, keď povedal, že tento muž, oddaný národnej myšlienke od svojho narodenia až do smrti, jednou polovicou svojho života patrilo 19., druhou 20. storočiu. Skutočne, 47 rokov prežil v jednom, 47 rokov v druhom storočí. Deliť by sme mohli ďalej. Takmer tri štvrtstoročia bol jeho život spojený s Turcom a s Martinom. Čo je však najdôležitejšie – celý jeho život, každý deň, každý jeho vdych a výdych bol spojený s národom, so službou veciam národným.“¹

Diapazón Škultétyho pôsobenia bol skutočne široký, pričom nie je možné presne určiť, ktorej profesii sa venoval najintenzívnejšie. Bol predovšetkým znamenitým jazykovedcom a literárnym kritikom, redaktorom, spisovateľom, prekladateľom, publicistom, univerzitným profesorom, matičným pracovníkom, politikom, vládnym expertom na mierovej konferencii v Paríži roku 1919 a v neposlednom rade i historikom.

Téma života a diela Jozefa Škultétyho bola doposiaľ spracovaná pomerne podrobne, predovšetkým zamestnancami Matice slovenskej, ktorí ho oslavnými monografiami, resp. kompilátmi a zbierkami jeho vedeckých a literárnych perál stavali na piedestál najväčších slovenských dejateľov. Z nich relatívne najvernejšie pôsobí dielo *Jozef Škultéty* od Alberta Pražáka (1924), *Baľko Škultéty - život a dielo* od Ferdinanda Stellera, ktoré vzniklo na počesť Škultétyho 70. narodenín (1924), *Jozef Škultéty* Andreja Mráza (pri 80. jubileu narodenia, vydané roku 1933), ďalej *Jozef Škultéty*, zostavené na počesť 20. výročia jeho smrti

¹ WINKLER, Tomáš. *Jozef Škultéty. Svedok čias minulých*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 7.

Michalom Kocákom, *Rozhovory s baťkom Škultétyom* od Jána V. Ormisa (1933) a *Jozef Škultéty - svedok čias minulých*, ktorého autorom je Tomáš Winkler. Najvýznamnejšie zbierky Škultétyho štúdií a publicistiky vydali Jozef Markuš a Genovéva Grácová, a to *Jozef Škultéty: Za slovenský život, Slovanská vzájomnosť v publicistike Jozefa Škultétyho a Slovenský národ – z publicistiky Jozefa Škultétyho*. Bibliografické heslo *Jozef Škultéty* sa nachádza vo všetkých encyklopedických slovníkoch a v dejinách literatúry. Bibliografia Škultétyho diel i časopiseckých článkov do roku 1900 je uverejnená v práci Ľudovíta V. Riznera *Bibliografia písomníctva slovenského V*. Bibliografiu z rokov 1901 – 1932 zostavil Ján Marták a je uverejnená v *Sborníku na počesť Jozefa Škultétyho*. Ak v intenciách objektivizácie problematiky hľadáme iné ako glorifikujúce pohľady na život a diela uvedeného historika, je nutné obrátiť sa na autorov, ktorí v rámci častých polemík s ním odrážali nepriamo niektoré negatívne črty jeho tvorby. V súvislosti s tým spomeňme aspoň Václava Chaloupeckého, Bélu Iványiho, najmä však Milana Hodžu. Autori, ktorých záujmom je zmapovanie spomenutého predmetu bádania, v súčasnosti ďalej rozširujú jeho doteraz neodkryté horizonty, operujúc najmä s prácami v edičnej podobe stále nepublikovanými.

Cieľom nasledujúcej štúdie je priblížiť život a hlavne dielo Jozefa Škultétyho cez prizmu historika, s akcentovaním rysov typických pre jeho opusy týkajúce sa dejín. Vzhľadom na stiesnený rozsah, nie je možné obsiahnuť celý zoznam Škultétyho rozsiahlej historickej tvorby, preto sa táto štúdia zameriava výhradne na časti, ktoré najmarkantnejšie odzrkadľujú ťažiská ním vykladaných otázok minulosti. Vo svojich národne orientovaných vedeckých príspevkoch Škultéty reagoval popri historickej tematike aj na aktuálne spoločenské dianie počínajúc 70. rokmi 19. storočia. Pri opise politického, hospodárskeho, kultúrneho a náboženského vývoja slovenského národa poukazoval na odnárodňovanie Slovákov a postupujúcu maďarizáciu, nepriaznivú situáciu v školstve, sociálne problémy doby, korelácie inteligencie a ľudu a pod. Špecifickú pozornosť venoval vzťahu Slovákov k ostatným Slovanom (od roku 1918 v prvom rade k Čechom).

Ako teda žil jeden z najvýznamnejších bardov národa? Proti komu viedol s perom v ruke sústavný boj za práva svojho národa? A napokon, ako postupoval pri argumentácii, ktorú nielen jeho obdivovatelia považovali za brilantnú?

ŽIVOT

Narodil sa 25. novembra 1853 v Potoku pri Ratkovej, zomrel 19. januára 1948 v Martine, kde bol aj pochovaný. Pochádzal z rodiny katolíka a evanjeličky, mal dvoch súrodencov, brata Ludviga, ktorý umrel ešte v mladom veku a sestru Zuzanu. Roku 1888 sa oženil s Bohdanou Makovickou, s ktorou mal dve dcéry – Annu a Ľudmilu.

Základné vzdelanie, pochopiteľne v maďarskom jazyku, získal v Sútore, neskôr v Rimavskej Sobote. Ako sa dočítame v monografii *Batko Škultéty* od Ferdinanda Stellera, „tak sa stalo, že maďarské školy, elementárna a nižšie triedy gymnaziálne v Rimavskej Sobote vychovali z nášho nadaného mladíka urputného maďaróna...čo maďarské školy pokazili, napravili slovenské, menovite slovenské gymnázium v Revúcej pod spravovaním vzorného Augusta Horislava Škultétyho.“² Toto stretnutie považoval sám Jozef Škultéty za osudové a práve od neho odvodzoval svoj obrat v národnom zmýšľaní. Kontúry jeho národného povedomia boli v tom čase stimulované predovšetkým výraznými zmenami v procese slovenskej nacionálnej emancipácie. Po ukončení gymnázia vo Veľkej Revúcej zložil učiteľské skúšky v Kláštore pod Znievom, následne začal pôsobiť ako učiteľ v Sučanoch a potom vo Vrútkach. Vo vyššom štúdiu, konkrétne štúdiu pedagogiky, pokračoval v 70. rokoch v Budíne. To mu umožňovalo dosiahnuť učiteľskú kvalifikáciu na meštianskej škole a zároveň pod egidou profesora Jozefa Ferenca navštevovať historické a literárnohistorické prednášky na peštianskej filozofickej fakulte. Na tieto roky však spomínal vo svojich neskoršie uverejnených článkoch s nechutou, nielen kvôli perzekúciám vykonávaným voči výtoky slovenských oslobodeneckých snáh z vôle maďarskej politickej elity, ale aj pre pasivitu svojich slovenských kolegov v tomto boji. Vtedy si Škultéty určil ako poslanie stať sa vychovávateľom a koordinátorom slovenskej inteligencie. Po škole získal pracovnú pozíciu na školskom inšpektoráte v Rimavskej Sobote, no toto miesto nespĺňalo jeho aspirácie, keďže jeho povinnosťou bolo najmä cenzurovať slovenské knihy, preto sa roku 1879 vzdal vysokého platu i privilégii, ktoré mu toto zamestnanie ponúkalo, a odišiel do Martina.

Tu sa stal úradníkom novozaloženej českej banky *Slávia*. Ako slovenský korešpondent sprostredkujúci kontakt s klientelou dostával o poznanie nižšiu mzdu, no ako neraz poznamenal, „aspoň sa nemusel obávať utonutia v maďarstve“³. V skutočnosti považoval tento ústav len za prechodné stanovisko na ceste k vysnívanej práci v redakcii *Slovenských pohľadov*.

² STELLER, Ferdinand. *Batko Škultéty. Život a dielo*. Košice : Spolok profesorov Slovákov, 1925, s. 7-8.

³ *Tamže*, s. 12.

*Časopis pre literatúru, vedy, umenie a politiku, ktorý mal byť „obrátený na život slovenský, ďalej na slaviansky a konečne na úkazy vedecké, literárne a umelecké vôbec“⁴, chcel bojovať „proti falši, mocne dorážajúcej na povšedný život a bleskami svätej pravdy našej odháňať jej tmy a hmly“⁵. Nadväzoval na vydávanie *Slovenských pohľadov* Jozefom Miloslavom Hurbanom pred revolúcie 1848 – 1849 a krátko po nej, jeho platformu načrtli už *Kritické listy*, uverejňované v časopise *Orol* roku 1880. Vydavateľom *Slovenských Pohľadov* sa roku 1881 stal Pavol Mudroň, ich redaktormi Svetozár Hurban Vajanský a Jozef Škultéty.*

Na tejto stoličke sa však Škultéty udržal len krátko, čoskoro sa totiž ukázalo, že spolupráca s Vajanským nebola práve konštruktívnym riešením. Sám Škultéty vzájomné nezhody charakterizoval takto: „*Pre mňa je dosiaľ nemilá vec, že po prvom roku odstúpil som a nechal Vajanského. Ale ročná moja skúsenosť bola, že dvaja redaktori, takí, ako sme my boli, sú časopisu na ujmu. Vo všetkom spoliehali sme sa totiž jeden na druhého, a pritom si podeliť, to nebolo pre nás.*“⁶ Roku 1882 vyšli *Slovenské pohľady* už pod samostatným vedením Vajanského, kým Škultéty sa venoval výhradne *Národným novinám*. Do redakcie *Slovenských Pohľadov* sa vrátil až roku 1889, keď kvôli nedôslednostiam pri ich organizácii hrozilo, že prestanú vychádzať.

Do *Národných novín* nastúpil namiesto zosnulého Mikuláša Ferienčíka a pôsobil tu nepretržite do roku 1919. Škultéty si na jednej strane pochvaľoval atmosféru, ktorá v redakcii panovala, na strane druhej bolo značným problémom jej finančné zabezpečenie⁷. V Martine sa aktivizoval na všetky strany – roku 1887 sa stal podpredsedom *Kníhkupecko-nakladateľského spolku*, bol členom aktívneho výboru SNS, od roku 1892 členom *Slovenského vedeckého spolku*, ktorý dláždil cestu *Muzeálnej slovenskej spoločnosti*. V nej bol Škultéty zvolený za podpredsedu. Na celoštátnej úrovni si však vypestoval status renegáta, ba dokonca devianta, napokon, roku 1909 bol odsúdený na 14 dní väzby za kritiku slúžneho, roku 1910 dokonca na mesiac odňatia slobody a zaplatenie pokuty na základe žaloby redaktora časopisu *Krajan*.

⁴ WINKLER, ref. 1, s. 19.

⁵ *Tamže*, s. 19.

⁶ *Tamže*, s. 22. Vajanský určil ako príčinu chybnú korektúru vlastného textu, ktorú mu Škultéty neustále zazlieval. Škultéty mal de facto vo zvyku kriticky nahliadať na prejavy svojich známych, kolegov vedcov a pod. Kritike neušiel napr. ani Jaroslav Vlček, Martin Kukučín, Tomáš G. Masaryk a pochopiteľne i hlasisti, Karel Kálal, Samuel Cambel atď.

⁷ Ako sám hovorieval, bol k redakčným povinnostiam denne prikovaný a nemohol sa odtrhnúť od stola. Len zriedkavo ho opustil, keď práve nie väznením, tak cestami, ktoré však naňho vždy robili dojem (napr. cestoval do Pešti, Kyjeva, alebo Petrohradu – tu sa upevnila jeho viera v prípadnú ruskú pomoc pri riešení pálčivej národnej otázky, do Prahy pricestoval prvýkrát až na oslavy storočnice narodenia Františka Palackého, do Ľubľany na kongres slovanských novinárov roku 1902 atď.). Na pozvanie Jaroslava Vlčka do Prahy odpovedal, že „*neraz prejdú 3 – 4 roky, čo z Martina nedôjdem ani na Vrútky. Nemám kedy!*“ *Tamže*, s. 42.

Hoci sa mesto Martin po vyhlásení Československej republiky dostalo na okraj spoločenského a politického záujmu, Škultéty, ktorý sa mimochodom nezúčastnil na podpise Martinskej deklarácie, pokračoval v zabehnutých stopách – viesť redakciu *Národných novín* a od roku 1919 aj obnovenú Maticu slovenskú z pozície správcu. Okrem toho bol v roku 1919 kvôli sporom medzi Vavrom Šrobárom a Milanom Hodžom práve on poverený spolu s Igorom Hrušovským a Fedorom Houdkom odcestovať ako expert na slovenské záležitosti na mierové rokovania do Paríža. Počas existencie 1. ČSR sa okrem spomínaných inštitúcií venoval aj redigovaniu *Slovenskej knižnice*, časopisu *Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, *Letopisu Matice slovenskej* a *Zborníku Matice slovenskej*, popritom bol profesorom na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Po celý tento čas viedol vlečúce sa polemiky s českými, slovenskými, ale i maďarskými historikmi a filológmi.

Škultéty privítal aj vývoj riešenia slovenskej otázky po septembri 1938. Forsíroval tiež následné vyhlásenie slovenskej autonómie v októbri 1938 i vznik slovenského štátu. Ešte v roku 1938 sa stal čestným členom Hlinkových gárd a univerzita v Lipsku mu udelila čestný doktorát. Roku 1940 ho Vojtech Tuka delegoval za člena *Kultúrnej rady pri predsedníctve vlády*, Jozef Tiso za člena Štátnej rady. V pokročilom veku sa však venoval už výlučne matičným záležitostiam a i tu ťažisko práce prešlo na mladšieho Jozefa Cígera–Hronského. Napriek jeho protinemeckým postojom sa po skončení vojny trpko ponosoval a hovoril: „Škoda, že pre cudzie záujmy nemôžeme ísť ďalej.“⁸ V rokoch 1946 – 1947 bol trestne stíhaný za kolaboráciu s režimom, no odsúdeniu sa deväťdesiatštyriročný Škultéty pre vysoký vek a pasivitu, ktorú vykazoval počas členstva v spomenutých orgánoch, vyhol. Zomrel o rok nato, len mesiac pred komunistickým prevratom.

Jeho literárne začiatky sú datované od roku 1871, keď bola v časopise *Dennica* vydaná jeho povesť *Ivan*. Do roku 1886 uverejnil Škultéty 44 prozaických príspevkov s národnou, historickou a ľúbostnou tematikou, ktoré skĺbil už i v uvedenom debute. Vychádzali prevažne v *Národných novinách*, kam prispieval aktívne už od roku 1876 a *Slovenských pohľadoch*. Jeho próza je odborníkmi hodnotená ako šablónovitá, s prevahou dobovej sentimentálnej romantickej poetiky a s dominanciou Štúrových národných ideálov. Ako kritik a literárny teoretik stál pri zrode literárneho realizmu. Okrem literárnokritickej práce venoval sa najmä obdobiu národného obrodovania, ako jazykovedec sa zameriaval hlavne na dejiny jazyka a komparatívnu jazykovedu. Bol editorom popredných slovenských spisovateľov, prekladal

⁸ WINKLER, ref. 1, s. 107.

najmä ruských realistických autorov. Svojou činnosťou sa tento niekoľkokrát sankcionovaný a väznený martýr Slovákov zaradil medzi najvýznamnejšie osobnosti národného života.

JOZEF ŠKULTÉTY – HISTORIK

Ako historik sa angažoval predovšetkým v témach týkajúcich sa Veľkej Moravy⁹ a jej významných osobností (Mojmír, Rastislav, Svätopluk, Konštantín a Metod atď.), bojov s Turkami¹⁰ a ich následkov, vrátane osídľovania Dolnej zeme Slovákami, ďalej jednotlivých fáz národného obrodovania s dôrazom na štúrovské hnutie¹¹ a ich revolučný experiment v roku 1848, ale tiež v témach, ktoré sa viazali na epochu, ktorú sám zažil (napr. národnostný kongres uskutočnený v roku 1895 či úloha Milana R. Štefánika v slovenských dejinách¹²). Hodnotiac jednotlivé dejinné udalosti súdil, že za najväčšie tragédie slovenského národa treba považovať zánik Veľkomoravskej ríše a proces tzv. latinizácie¹³, ktorá podľa neho postihla Slovanov až po skonštituovaní Uhorského kráľovstva, následne fenomén feudálnej rozdrobenosti a nemeckú kolonizáciu¹⁴, protiturecké vojny a napokon tú najneznesiteľnejšiu - maďarizáciu. Zo spomenutých faktorov vychádzal pri formovaní svojich téz, podopieraných dielami iných, prevažne slovanských historikov.

⁹ „*Dejiny slovenského národa pred utvorením Veľkoslovenskej štátnej zjednotenej republiky sú zakryté hmlou temer neprebornou. Baľko pospomína mienky Niederleho alebo Jirečka, ktorí vyvádžajú všetkých Slavianov z močaristej a lesnatej pradomoviny nad Pripeťou a Dneprom; i učenie Sachmatova o kolíske v poriečí Nemena a Dolnej Dviny, i podanie milého Nestora o podunajskej praotčine. – No nepripája sa ani sem ani tam, len dôrazne ukazuje na naše centrálné polozenie v širom poli Slavianstva...istá vec je, že Slováci od počiatku zaujali centrálnu polohu v Slavianstve. Takto bolo im dané veľké poslanie: byť mostom, prostriedkovateľom medzi Slavianmi, čo sa aj tak stalo v časoch Rastislavových i Štúrových.*“ Pozri STELLER, ref. 2, s. 43.

¹⁰ Škultéty skorigoval mienku Pavla J. Šafárika o tom, že slovenská reč zmizla z hradov a kniežacích palácov a zachovala sa len v chalupách prostého ľudu. Podľa neho v stredovekých dejinách sa vyskytlo viacero osobností, ktoré so šľachtickými insígniami či zbraňou v ruke reprezentovali slovenský ľud (napr. Matúš Čák, Pongrác zo Sv. Mikuláša, Juraj Thurzo a ďalší).

¹¹ „*V minulom storočí bohatá duša národa rozdávala svojich znatných synov na všetky strany: Petófiho, Kossútha Maďarom, Šuleka, Haulíka, Moyzesa bratom Horvatom, Šafárika, Kollára bratom Čechom (no nie celkom, len čiastočne...).* I Slovákom vystúpil na arénu svetových dejín s najväčším Slovákom, Ľudovítom Štúrom.“ STELLER, ref. 2, s. 50.

¹² „*Junácke činy generála Štefánika, hrdinu najväčšej vojny, najväčšieho vojvodu celej česko-slovenskej republiky dali nám slobodu, stvorili republiku česko-slovenskú.*“ Tamže, s. 52.

¹³ Postupný rozklad Veľkej Moravy spôsobila nesvornosť Svätoplukových synov. Škultéty neprijal dobovačnú teóriu, ktorú rozvíjalo maďarské dejepisectvo. Argumentoval, že „*bitky roku 907 a pri Bratislave vôbec nebolo. Bitku bratislavskú r. 907 do dejepisu zatrúsil až Aventínus v prvej štvrtine 16. storočia. Pauler presvedčivo vykladá, že Maďari roku 907 mali s Nemci čiže Bavorci na pravej strane Dunaja, pri Bánhide, a v tej Moravania nemali nijakej účasti. Morava Rasticova, Svätoplukova nepadla od meča, ale zanikla nesvornosťou Svätoplukových synov.*“ Bližšie ŠKULTÉTY, Jozef. *Slováci pred Bernolákom a Štúrom*. In *Slovenské pohľady*, 1909, roč. 29, č. 1, s. 733-734. Ríšu si nato rozdelili Česi a Poliaci, až od roku 1025 pripadlo územie Slovenska Uhorskému štátu. Následné prijatie kresťanstva Štefanom predznamenovalo postupný proces latinizácie Uhorska na úkor slovanského vplyvu.

¹⁴ Po tatárskom vpáde do Uhorska nasledovalo výrazné oslabenie moci panovníka. Nemci prichádzajúci na naše územie ako dôsledok týchto udalostí získavali od panovníka na úkor Slovákov privilegované postavenie. Bližšie ŠKULTÉTY, Jozef. *Nemci na Slovensku*. In *Slovenské pohľady*, 1907, roč. 27, č. 1, s. 633-660.

Maďari a Austria

Ako už bolo spomenuté, významnú zložku spektra Škultétyho historického záujmu tvorila problematika dejín Maďarov a ich pôsobenia v strednej Európe od 9. storočia. Hoci táto téma bola základom množstva jeho prác a to nielen v období pred rozbitím monarchie Habsburgovcov, najkomplexnejšie sa k nej vyjadril v štúdiu *Maďari a Austria*, uverejnenej v *Slovenských pohľadoch* v roku 1904, v ktorej reagoval na dobovú propagandu z pera maďarských politických elít. Tá vyzdvihovala permanentne trvajúce rezistentné tendencie voči viedenskej vláde, aby tak posilnila suverenitu Uhorska v rámci dualistickej monarchie. Škultétyho zámerom v uvedenom diele bolo spochybnenie tohto tvrdenia, čo demonštroval na niekoľkých zásadných historických udalostiach, vychádzajúc pritom z prác niekoľkých renomovaných, ale i menej kriticky zmýšľajúcich historikov - slovanofilov.

V otázke príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny sa priklonil k názoru, že sa sem dostali na úteku pred Pečenehmi, nie akýmsi providenciálnym rozhodnutím kmeňových vodcov. Maďari vyhnaní z Lebedie¹⁵ unikli do Atelkuzu¹⁶, kde ich však napadli nielen Pečenehovia od východu, ale i Bulhari od juhu. „*Utekali ďalej a dostali sa až za Tisu a za stredný Dunaj. Od Atelkuzu po stredný Dunaj boli s krajinou čiastočne už oboznámení, lebo roku 892, ešte z Atelkuzu, najatí kráľom Arnulfom bojovali ako nemecká pomoc proti Svätoplukovej Veľkej Morave. Tak poslednú vlnu sťahovania národov priťahovali na roviny stredného Dunaja i Nemci. A od tej doby Maďari a Nemci pomáhajú si vzájomne. V priebehu histórie chvíľami ukazovalo sa, že i hatia jeden druhého, ale to je len zdanie. V rozhodných momentoch Maďari sú zavše v službe Nemcov.*“¹⁷

Prikláňajúc sa k postoju Františka Palackého uvedenému v práci *Dějiny národa českého* Škultéty hodnotil vpád Maďarov na Veľkú Moravu pre tento geopolitický priestor (a v konečnom dôsledku pre slovenský národ) ako pohromu, ktorá v dejinách nemala obdobu. Ich osadenie sa v srdci Európy znamenalo stratu nezávislosti tunajších Slovanov, teda Čechov, Slovákov, polabských i odrianskych Slovanov, v prospech Nemcov i Maďarov. Obrana slovanských kmeňov bola podľa neho znemožnená predovšetkým stratou väzieb na vtedajších garantov bezpečnosti v Európe – Rím i Konštantínopol. Jediným sprostredkovateľom oficiálneho náboženstva sa vzápätí stala Východofranská ríša a tak bola supremácia „Nemcov“ na území obývanom Slovanmi zaistená. Ak by sa zabránilo penetrácii Maďarov do strednej Európy, slovanský štát by vraj naďalej sprevádzal progres a postupne by

¹⁵ Územie ležiace severne od Čierneho mora, medzi riekami Don a Dneper.

¹⁶ Územie ležiace pri Dnestri a Prute.

¹⁷ ŠKULTÉTY, Jozef. *Maďari a Austria*. In *Slovenské pohľady*, 1904, roč. 24, č. 1, s. 1.

sa mu podarilo zintegrovať všetkých Slovanov od pobrežia Jadranského mora až po východné stepi, nielen na štátnej, ale i na národnej úrovni. Na záver tejto čiastkovej úvahy však autor uznal, že historici nemôžu posudzovať domnienky, ale len fakty. *„Keby Maďari ani neboli prišli na stredný Dunaj, pod Svätoplukovými slabými synmi Veľká Morava nemohla mať skvelú budúcnosť, úpadok i tak bol už hotový; Rusov by tiež nijaké okolnosti strednej Európy, nijaká rozvinutosť západného Slovanstva nebola zachránila pred tatárskym jarmom, ktoré prežiť, Tatárov skrotiť a európsku civilizáciu obrániť bolo ich historickou úlohou; i Turci pravdepodobne jednako boli by prišli do Európy a podmanili si južných Slovanov. Teda rozvoj, začínajúci sa v 9. storočí, nebol by mohol nehatene napredovať celých tisíc rokov. Nerozumieme tajomstvám Božieho riadenia, no bez cudzorodého klina na strednom Dunaji a so zachránenými polabskými a odrianskymi Slovanmi bolo by nám iste lepšie.“*¹⁸ Následne vyjadril nesúhlas s mienkami niektorých historikov, že Maďari svojou prítomnosťou v Karpatskej kotline odrazili expanziu Nemcov na východ, argumentujúc potenciálnou mocou zjednotených slovanských kmeňov rovnajúcou sa moci nemeckého elementu.

Od etatizácie Uhorského kráľovstva v stredoeurópskom priestore vraj zo strany Maďarov a Nemcov¹⁹ sústavne dochádzalo k účelovým atakom na slovanské obyvateľstvo. Toto tvrdenie Škultéty dokazoval na rôznych príkladoch, počnúc spoločnou uhorsko-habsburskou akciou namierenou proti Přemyslovi Otakarovi II. *„Otakar, ktorý spod nemeckej vlády pripájal krajinu za krajinou k českej korune a panoval už od Krkonôš po Jadranské more, v novembri 1276 pokoril sa Rudolfovi [Habsburskému – J. V.] pre kumánsku pomoc, ktorá z Uhorska prišla proti nemu, a pri uzavieraní mieru bol prinútený zriecť sa Rakúska, Štýrska, Korutánska, Krajiny i Chebu. O dva roky zas bitku pri Moravskom poli, kde Otakar stratil i život, rozhodli v prospech Nemcov s Maďarmi tí istí Kumáni, Rudolfovi Habsburskému privedení na pomoc kráľom Ladislavom IV., i Kumánskym zvaným. Minulo odvtedy 600 rokov, ale následky tejto pohromy ešte vždy trvajú.“*²⁰

Škultéty síce jednoznačne neodmietal tvrdenie, že maďarské snahy nie vždy korešpondovali s ašpiráciami viedenského dvora, jedným dychom však zdôrazňoval,

¹⁸ ŠKULTÉTY, ref. 17, s. 2-3.

¹⁹ Škultéty sa napr. postavil proti tvrdeniu F. Salamona, že Maďari boli v kľúčových okamihoch vždy na strane odporcov Nemeckých dezidérií, čo exemplárne argumentoval sporom cisára Henricha IV. a pápeža Gregora VII. v 11. storočí, kedy Uhorsko nepodporilo záujmy cisára. Škultéty na to reagoval tézou, že v tom čase v Uhorsku rozhodoval slovanský vplyv. Paralelne s vládou Henricha IV. totiž panoval v Uhorsku Gejza I., „vnuk poľského Mečislava II., švagor chorvátskeho Zvonimíra a prívrženec Carihradu, odkiaľ dostal i korunu. Potom, v 12. storočí, najtuhší boj viedol proti pápežskej moci cisár Fridrich I. (Barbarossa). Vtedy Nemci nemohli mať pomoc od Uhorska, lebo tu spravoval krajinu výtečný Srb, palatín a bán Beluš, ujec kráľa Gejzu II. Slovania svojim prirodzeným citom boli vždy proti Nemcom.“ Tamže, s. 4.

²⁰ Tamže, s. 3.

že v konečnom dôsledku prispeli všetky tieto snahy práve k víťazstvu Habsburgovcov. Stalo sa tak najmä po vpáde tureckých vojsk do Uhorska, keď sa časť uhorských šľachticov oportunisticky pripojila na ich stranu proti spoločnému nepriateľovi. Po porážke ich tútora Jána Zápoľského sa ohnisko uhorskej politickej nezávislosti presunulo na východ, do Sedmohradska, kde organizátori odporu sídlili pod záštitou budínskeho pašu až do 17. storočia. Škultéty nato zhodnotil priebeh a dôsledky protihabsburských povstaní v 17. a 18. storočí. Zásluhy na čiastkových úspechoch vodcov povstaní pripísal predovšetkým Slovanom regrutovaným v Hornom Uhorsku, ktorých viedla už oddávna zakorenená animozita voči Nemcom, ale zároveň pripomenul, že nemenej význačné bolo aj ich forsírovanie tureckými vojskami. *„V opieraní o Turkov sa však Sedmohradsko zapletie. Nebolo predurčených ľudí, ktorí by boli rozoznali, ako ďaleko možno používať tureckú podporu. Oddávať sa Turkom znamenalo upevňovať v krajine ich moc. To je politika nepočítajúca so zajtrajším dňom.“*²¹ V prípade povstania Františka Rákociho (1703 – 1711) dokonca pripustil existenciu akejsi skrytej aliancie medzi vedením rebélie a viedenským dvorom, len aby manifestoval systematický útlak slovanského elementu v ríši, z ktorého permanentne ťažili len Nemci a Maďari. Takýto politický kurz mohol vraj zjavne viesť iba k predĺženiu postupujúcej agónie Budínskeho pašalíku a napokon úplnému podrobeniu celého Uhorska Habsburgovcami.²² *„Čomu sa bránilo, skrze Turkov práve tomu prepadlo“*, dodal záverom.

Na príklade postoja k Turkom autor poukázal aj na povahové črty etnických skupín zapojených do protihabsburského dobrodružstva. Zatiaľ čo Slovanov opísal ako hrdinov ochotných obetovať sa za vyššie princípy, v prípade Maďarov sa nevyhol parafrázam pojmov prospechárstvo či pokrytectvo²³.

Taktiež v priebehu 19. storočia pokračovali koryfejovia Habsburskej monarchie v spolupráci s maďarskou šľachtou v kultúrnom i sociálnom pauperizovaní Slovákov,

²¹ ŠKULTÉTY, ref. 17, s. 6.

²² *„Tureckú moc v Uhorsku raz predsa bolo treba zlomiť, a svojimi silami Uhorsko vykonať to nemohlo, nevládalo. Pomoc poľského kráľa Sobieskeho, vďaka ktorej boli roku 1683 porazení Turci, obliehajúci Viedeň, si získala Austria. A turecká porážka pred Viedňou bola rozhodnutá... Cisár Leopold, povedomý si svojej zásluhy o Uhorsko, si vymohol, že uhorské stavy hneď na sneme roku 1687 pristali na zrušenie svojho volebného kráľovstva a uznali dedičnosť Habsburgovcov na uhorskom tróne. Klauzula 31 článku Zlatej bully, ktorou stavom dávalo sa právo insurekcie v prípade urazení ústavy zo strany kráľa, bola tiež zrušená, pripojené Sedmohradsko k Uhorsku, a tým odňatá mu možnosť ozbrojeného vystúpenia v prospech nejakých národných nárokov. Tak sa dostalo Uhorsko do moci habsburského domu... osudom Maďarov je slúžiť Nemcom i vtedy, keby nechceli.“* Tamže, s. 6.

²³ Marginálne sa tu dotkol aj otázky reformácie, resp. protireformácie: *„Je až nepochopiteľné, že i geniálny Pazmáň, naj dôvernejší radca a najmocnejší pomocník Ferdinanda II. v protireformácii, len aby si Sedmohradsko (podpora reformácie!) mohlo zachovať nezávislosť od Rakúska, schvaľoval jeho udržovanie s pomocou tureckou. Ostrihomský arcibiskup a kardinál Pazmáň, štít protireformácie, uznával o Bočkajovom a Betlenovom (protestantskom) Sedmohradsku, že je potrebné na zachránenie maďarského národa.“* Tamže, s. 6.

Rumunov, Srbov a jej iných nenemeckých, príp. nemaďarských obyvateľov. „*Tak sa postupne prišlo k roku 1867, ktorého vyrovnaním ostatné národy Uhorska Viedeň celkom vydala Maďarom. Revolúcia rokov 1848-1849 tu nič nevadila, tá v Európe vtedy bola všeobecná, a maďarská revolúcia proti Rakúsku, spolu s debrecínskym aktom detronizovania Habsburgovcov, bola vlastne dielom jedného človeka, Kossútha, a tiež nie Maďara, ale Slováka rodom.*“²⁴ Škultéty sa priklonil k názoru, že pre cisársky dvor bola hrozba vzrastu vplyvu slovanského živlu v ríši väčšia než obavy z maďarského separatistického úsilia. Maďari podľa neho mali byť inštrumentom Františka Jozefa I. na potlačenie tohto preňho nepriaznivého vývoja, a tak autor usúdil, že „*rok 1867 nebol len dôsledkom pre Maďarov šťastných okolností (nešťastné vojny 1859 a 1866) a dielom ich politikov: bol pripravovaný históriou, vyše 900-ročnými stykmi Nemcov a Maďarov, ich vzájomnými protislovanskými službami.*“²⁵

V roku 1904 napísaná práca *Maďari a Austria* tiež reagovala na udalosti obdobia, ktoré jej zrodu bezprostredne predchádzalo. Konštatovala, že v intenciách odštiepenia sa od monarchie Maďari hľadali podporu v Berlíne, z čoho vyplývali niektoré zásadné udalosti posledných rokov (napr. implementácia obsadenia Bosny a Hercegoviny v réžii Andrassyho a Tiszu). „*Maďari môžu si pohartusiť proti Viedni, môžu si viac dovoliť, lebo sa už opierajú o Berlín – namiesto menších majú za chrbtom väčších Nemcov.*“²⁶

Konklúziu štúdie tvorí úvaha o budúcnosti strednej Európy, kde na začiatku 20. storočia výrazne kulminovalo napätie medzi Rakúskom-Uhorskom na jednej strane a Ruskom na strane druhej. Škultéty opäť pripomenul oportunistiku maďarských politických elít v záležitosti vzostupu uhorskej suverenity a načrtol možnosti, ktoré by im mohla priniesť aliancia s kontúrami už jasne vyznačenými na mape tohto kontinentu. „*Veci sa nevyriešia, kým trvá Austria, lebo ona ako z jednej strany pripravuje Nemecku cestu na východ, na druhej strane stojí mu i v ceste. No z trvania Austrie tiež nevyplýva od nej na východ Veľká Maďaria...odtrhnutie Uhorska od Rakúska...sa nestane. Moci, protiviac sa tomu, by našli pomoc vo francúzskej politike. A Berlín by v tejto veci mohol niečo urobiť v prospech Maďarov len tak, keby sa zjavne postavil proti Austrii, čo je predsa vylúčené.*“²⁷

²⁴ ŠKULTÉTY, ref. 17, s. 8.

²⁵ *Tamže*, s. 9. O „protislovanskej“ tendencii rakúskeho cisára vraj svedčil aj fakt, že Haliči bola v rámci ríše udelená autonómia, čím de facto vydal tu žijúcich Poliakov na milosť Rusku.

²⁶ *Tamže*, s. 9.

²⁷ *Tamže*, s. 11.

Národnostná otázka

Napriek tomu, že Jozefa Škultétyho nútil duch doby, v ktorej pôsobil, na rozličné historické otázky nazerať pozitivisticky, nikdy sa mu nepodarilo udržať si dostatočný odstup od romantických predstáv o minulosti, charakteristických pre historikov z predchádzajúcich storočí. Možných príčin účasti týchto nevedeckých redundancií na Škultétyho štúdiách je viacero. Či už bolo komponovanie týchto prežitkov do jeho vedeckých prác zámerom spočívajúcim hlavne v propagácii posilňovania národného povedomia recipientov, alebo nimi bol autor len nevedomky infikovaný pri zostavovaní kompilátov starších diel slovenských či zahraničných historikov, ich prítomnosť je nespochybniteľná. Typickým príkladom spomenutého javu je krátky opus *Národnostná otázka*, ktorý vyšiel v *Národných novinách* v roku 1917.

V ňom sa vyjadril k altruistickým zásahom Slovákov do priaznivého vývoja európskej civilizácie. Podľa neho sa Slováci pričínili o skultúrnenie viac než stovky miliónov Slovanov, keď veľkomoravské knieža Rastislav povolal z Byzantskej ríše vierozvestov Konštantína a Metoda. *„Tak z Konštantínopola prišli apoštolovia Cyrill a Metod, ktorí hovorili jazykom nášmu slovenskému blízky, našim slovenským predkom zrozumiteľným: učili, krstili a písmo sväté prekladali do tohto zrozumiteľného, slovanského jazyka. U pápeža vybavili potvrdenie slovanskej liturgie: v cirkvi slovanský jazyk prišiel ako tretí – ku gréckemu a latinskému. Tu u nás, u Slovákov, vo svojej kolíske toto veľké dielo stroskotalo skoro, prospachu z neho Slováci dlho nemali; ale žiaci svätých apoštolov Cyrilla a Metoda so slovanským Písmom svätým a inými cirkevnými knihami išli k Slovanom na juh, k Bulharom – tam sa pokračovalo v diele. Rozšírilo sa u všetkých južných a východných Slovanov. Slovanskú liturgiu, u našich predkov založenú, dnes používa vyše sto miliónov duší; Slovania, ku ktorým sa nedostala hneď vtedy, pri svojom vzniku, Slovania polabskí, tí zahynuli...zo svojich vysokých snáh Slováci vždy sami mali najmenej prospachu. Iným bývali užitoční, i keď sebe robili ujmu²⁸...Z nejednej stránky je až bolestné vypočítavať, čím boli Slováci pre iných. Znamenitych synov slovenskej matky rodili, aby oni zveľadľovali susedov.“²⁹* Na záver akcentoval zmenu tohto neutešeného stavu, ktorej katalyzátorom sa mala stať prebiehajúca svetová vojna. *„Ako prvý krok k tomu v Uhorsku musí byť postavená na denný poriadok vnútornej politiky národnostná otázka,“³⁰* dodal.

²⁸ Podľa Škultétyho takéto obety prinášal slovenský národ napr. pri opätovnom osídľovaní Dolnej zeme po odchode Turkov z Uhorska, ale tiež vtedy, keď sa najvýznamnejší slovenskí učitelia (M. Bel, A. F. Kollár, S. Petöfi a pod.) dokázali presadiť len popretím svojho pôvodu.

²⁹ ŠKULTÉTY, Jozef. *Národnostná otázka*. In *Národné noviny*, 1917, roč. 48, č. 73, s. 1.

³⁰ ŠKULTÉTY, ref. 29, s. 67.

Slovenský národ

Bezprostredne po rozpade mnohonárodnostného Rakúsko-Uhorska Škultéty vo svojich dielach výrazne zradikalizoval svoju rétoriku upustením od bezvýznamnej nuansy hľadania modusu vivendi s maďarskými vládnymi kruhmi. Nový štátny útvar v strednej Európe, ktorý povstal z popola habsburskej ríše, sa rozhodol už 9. novembra 1918 osláviť sumárom udalostí uplynulých tisíc rokov Slovákov v područí Uhorska. *Národné noviny* uverejnili článok *Slovenský národ*, ktorý musel byť kvôli rozsahu rozdelený do dvoch čísel.

Po krátkom predslove o hospodárskom, kultúrnom a najmä politickom prograse, ktorý zaznamenala Veľká Morava v priebehu šesťdesiatich rokov od spojenia s Nitrianskym kniežatstvom, nadviazal na neslávny koniec ríše pod správou nesvorných Svätoplukových synov. Smrteľným úderom bol spoločný postup Nemcov a Maďarov, o ktorom sa už v predchádzajúcich prácach neraz zmieňoval. Novinkou v práci nebolo ani záporné hodnotenie inkorporácie latinského jazyka do správy cirkvi i administratívy novovytvoreného Uhorského kráľovstva, čoho výsledkom bolo znemožnenie vzdelanosti v národných jazykoch. V článku sa opakovala aj téma „*nezmyselného privilegovania Nemcov, usádzajúcich sa u nás na všetky strany najmä v krajoch, v ktorých boli bane*“³¹ po pohrome, ktorú spôsobil vpád Tatárov do Uhorska v 13. storočí. „*Pri svojich privilégiách a slobodách Nemci nadobudli veľkú moc, okrem obchodu v mestách dostali do svojich rúk menovite priemysel. Jednako Slováci svojou príčinnivosťou začali premáhať i Nemcov a v 17. storočí ich absorbovali toľko ako žiaden iný národ v strednej Európe. Na celom slovenskom území v našich časoch Nemci kompaktnejšie zachovaní žijú už len na Spiši a v uzle tekovsko-turčiansko-nitrianskom. Menovite západoslovenské kraje už v 17. storočí mali taký rozvinutý priemysel, že sa temer vyrovnal i najpokročilejším krajinám západnej Európy.*“³² Hospodárskej konjunktúre podľa Škultétyho zabránil až výnos Márie Terézie potláčajúci priemyselnú výrobu v Uhorsku, čo spôsobilo výrazný úpadok krajiny a v neposlednom rade i mohutný odliv pracovnej sily pochádzajúcej zo Slovenska. Následne počas vlády jej syna Jozefa II. odštartovala síce prvá vlna slovenského národného obrodzenia, ale udalosti odohrajúce sa ešte v 17. storočí, ktoré sa vyznačovali v prvom rade revoltou maďarskej šľachty proti Viedni, zapríčinili vzrast jej moci, čo spôsobilo, že „*sa k nim začalo pridávať slovenské zemianstvo, ešte i maďarčením svojich mien. Keď potom od konca 18. storočia snemy odstraňovali latinčinu a na jej miesto uvádzali maďarčinu, slovenské zemianstvo napospol bolo už v jednom tábore s maďarským. Maďari sa začali stotožňovať so štátom a postupne všetky práva, ktoré v uhorskom štáte patrili*

³¹ ŠKULTÉTY, Jozef. *Slovenský národ I*. In *Národné noviny*, 1918, roč. 49, č. 132, s. 1.

³² *Tamže*, s. 1.

zemianstvu, *prenášali na svoju národnosť. Z toho vznikli naše najväčšie storočné národné biedy.*³³ A „risorgimento“ Slovákov tak ležalo jedine na bedrách slovenskej inteligencie, strádajúcej materiálne prostriedky i konexie, nevyhnutné pre uskutočnenie jej okázalých plánov.

Už v roku 1790 sa maďarčina stala úradným jazykom v krajine. *„Každý skutok, dokonca každý dych Maďarov hneď ukazoval, že chcú spraviť z Uhorska jednorečovú krajinu...netolerantnosť maďarskej povahy hneď vystúpila v celej svojej sile. V tlači sa začalo štváť proti Slovanom žijúcim v krajine: začali ich rátať, ukazovať, koľko ich je a akí sú nebezpeční pre Maďarov. Už v roku 1825 vydali heslo, že nemecká reč nie je nebezpečná: ,čoho sa Uhorsku i samej vláde (vlastne: panovníckemu domu, ,az uralkodásnak‘) báť treba, to je slovenská reč‘. Potom nečudo, že už roku 1829 mohol sa stať lajoš-komárňanský škandál*³⁴.³⁵

Na druhej strane kritika v diele neobišla ani slovenský národ. Škultéty prízvukoval, že učenci a vyššie postavení Slováci 18. a 19. storočia pôsobiaci v priamej blízkosti viedenského dvora len zriedkavo reprezentovali svoj národ tak, ako to robili napr. Srbi či Rumuni prostredníctvom svojej národnej cirkvi ustanovenej v hlavnom meste. Omnoho častejšie reprezentovali celé Uhorsko. Práve tento postup predchádzal k permanentne laxnému prístupu Habsburgovcov k riešeniu slovenskej otázky. Slováci boli ako samostatný element v rámci Uhorska považovaní až v súvislosti s hrozbou panslavizmu, fenoménu protiviacemu sa politike kancelára Klemensa Metternicha. *„Tak náš Šafárik, tichý, kabinetný učenec, bol prenasledovaný ako Slovák i v Novom Sade, na srbskom chlebe, už od roku 1826. Ani nevydržal v Uhorsku dlhšie ako do roku 1833: musel sa utiahnuť do Prahy ako privátny človek, bez služby, bez chleba. I keď Maďarom Metternichova politika nedôverovala, Slovákov dusiť im pomáhala.*³⁶

Kultúrne výdobytky bernolákovcov prežili tento krízový stav de facto len vďaka mecenášom z ostrihomského arcibiskupstva, počnúc Alexandrom Rudnayom, no ďalšia vlna nátlaku na rozkvet národného hnutia sa prihnala už v 40. rokoch 19. storočia pod vedením generálneho inšpektora uhorskej evanjelickej cirkvi grófa Karola Zaya. *„Nebyť Jána Kollára, Jána Hollého a toho ducha, ktorého podarilo sa vzbudiť od nich zapáleným mladým ľuďom v 30. rokoch na prešporských školách, Slováci už do roku 1848 boli by sa dostali do toho*

³³ ŠKULTÉTY, ref. 31, s. 2.

³⁴ J. Škultéty sa pri dokazovaní fenoménu násilnej maďarizácie v Uhorsku často odvolával na prípad, ktorý nazýval lajoš-komárňanský škandál. Išlo o prípad, kedy vo Vespríme v roku 1829 pred stoličným domom bili na dereši Slovákov za to, že sa bránili pomadžarčeniu svojich služieb Božích.

³⁵ ŠKULTÉTY, Jozef. *Slovenský národ II.* In *Národné noviny*, 1918, roč. 49, č. 133, s. 1.

³⁶ *Tamže*, s. 1.

*stavu, v ktorom sú dnes zadunajskí Slovinci a podkarpatskí Rusi. Tak sa proti nim postupovalo.*³⁷

Drvivá porážka Habsburgovcov utŕžená od talianskych vojsk roku 1859 spustila lavínu zásadných zmien, ktoré slovenské intelektuálne elity spočiatku prijímali, keďže jedným z jej výsledkov bolo otvorenie troch slovenských gymnázií a Matice slovenskej. Náhle však došlo k rozdeleniu ríše na Predlitavsko a Zalitavsko, „*ktorým bolo Uhorsko vydané Maďarom. Maďari potrebovali len pár rokov, čo sa zohriali v sedle, a už pozatvárali naše gymnáziá a Maticu. Zahubili všetko, čo by mohlo byť ohniskom slovenského vzdelania. U nás bez váhania robili i také násilnosti, akých sa nedopustili ani proti Srbom a Rumunom. S veľkou dôslednosťou, podľa hesla z roku 1825: ...slovenská reč je najnebezpečnejšia! Keď raz mali na to už i zákon krajinský, tolko miestnych mien nepomaďarčili v celom ostatnom Uhorsku ako u nás v samej Trenčianskej stolici. Alebo keď za vojny synovia slovenských materi krváčali za Uhorsko na všetkých bojiskách, snem vynášal zákony o tom, ako by nás mohli čo najistejšie vypudiť z našej dedovizne, zákony o vyvlastňovaní pôdy, o osádzaní maďarských kolonistov v takých krajoch, kde by to pre slovenské obyvateľstvo bola najcitelnejšia ujma, o ich usádzaní najmä v hraničných pásmach, poodtrhávať Slovákov od Slovanov. Vyniesli za vojny i taký zákon, aby Nemaďar, verný svojej národnosti, nemohol nehnuteľnosti ani dediť, ani kúpou nadobúdať, len ak sa mu to z milosti povolí.*“³⁸

Článok autor uzavrel úvahami o prirodzenej harmonickej konvergencii Čechov a Slovákov, ktorej v priebehu storočí mnohokrát krížili cesty rozličné vonkajšie činitele. Posledná veta je ladená značne optimisticky: „*Konečne, keď slovanskému národu začalo byť najhoršie, z lona veľkých udalostí svetovej vojny vychádza česko-slovenský národ ako jednotný, slobodný štátny celok.*“³⁹ V tom čase aj v jeho ušiach eufória z víťazstva prehlušila problémy, ktoré vyplývali zo spolunažívania so západnými susedmi a o ktorých onedlho viedol vášnivé polemiky.

³⁷ ŠKULTÉTY, ref. 35, s. 1.

³⁸ Tamže, s. 1.

³⁹ Tamže, s. 1.

Sto dvadsaťpäť rokov zo slovenského života 1790 - 1914

Škultétyho snaha skĺbiť kritický pohľad na dovedajší výskum národných dejín s romantickými predstavami pôsobiacimi na prelome 19. a 20. storočia ako nadbytočný atavizmus mu zapríčinilo nemálo problémov. Zo svojho martinského sídla neustále polemizoval s hungaristicky a neskôr i čechoslovakisticky orientovanými kolegami⁴⁰, brániac pritom predovšetkým svojbytnosť slovenského národa a právo na národný a kultúrny život spoluobčanov.

Hoci kritike sa nevyhli ani osobnosti ako Albert Pražák alebo Václav Chaloupecký, ktorí svoje historické práce na začiatku 20. storočia koncipovali ako apológie čechoslovakizmu, nepochybne najštvnatejší je Škultétyho spor s Milanom Hodžom, ktorý sa rozprúdil po vydaní knihy *Československý rozkol* v roku 1920. V nej Hodža usudzoval,

⁴⁰ Častými argumentmi maďarskej apológie revízie trianonských hraníc a opätovného vtelenia Slovenska do štruktúr Uhorského štátu v priebehu celej medzivojnovej éry boli prognózy o obohacovaní Čechov na úkor svojich slovenských a ukrajinských spoluobčanov, o postupujúcej centralizácii republiky, ktorá mala mať za následok pauperizáciu obyvateľstva (tomuto tvrdeniu napomáhali aj dôsledky hospodárskej krízy na prelome desaťročí) a pod. Za návrat slovenského územia pod krídla Maďarov a obnovenie Uhorska títo ponúkali úpravu štátnej správy jej federalizovaním. Škultéty sa komentárom maďarskej propagandy snažil z martinského centra pomerne úspešne vyhábať (výnimkou bola napr. mediálna kauza tzv. Rothermereovej akcie. Bližšie ZEMKO, Milan. *Reflektovanie medzinárodného postavenia Československa v slovenskej tlači za Rothermereovej revizionistickej akcie v roku 1927*. In VALENTA, Jaroslav (ed.). *Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve střední Evropě*. Zv. 1. Praha : Historický ústav AV ČR, 1999, s. 216-219.), avšak nie vždy odolal nutkaniu reagovať na konfabulácie, ktoré uverejňovali poprední maďarskí historici vo svojich prácach. Najvýznamnejšia bola polemika s historikom Belom Iványim, ktorý Škultétyho pobúrili svojou 93-stranovou brožúrou, napísanou a uverejnenou v časopise *Századok* roku 1919, *Pro Hungaria Superiore. Felsőmagyarszázert*. Podľa neho Slováci neboli potomkami veľkomoravských kniežat, pretože tvoria vetvu západných Slovanov a Veľká Morava sa vzťahovala na južných Slovanov. Škultéty na ňu reagoval až roku 1929 príspevkom *O bývalom Hornom Uhorsku* (Bližšie ŠKULTÉTY, Jozef. *O bývalom Hornom Uhorsku*. Turčiansky svätý Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1929, 40 s.). Po odpovedi, ktorú mu Iványi adresoval článkom *Felső-Magyarországrol* (1931), sa k problematike vrátil príspevkom *Ešte raz o bývalom Hornom Uhorsku* (1931), pričom tentoraz okrem obhajoby svojho národného presvedčenia zasiahol aj do politických pomerov po roku 1918. Napísal: „*Vítězom svetovej vojny bolo treba zrušiť pomery, ktoré pred vojnou stali sa až neznesiteľnými. Vecou mierovej konferencie bol nový a radikálny poriadok spraviť na mieste rozsypanej rakúsko-uhorskej monarchie.*“ ŠKULTÉTY, Jozef. *Ešte raz o bývalom Hornom Uhorsku*. Turčiansky svätý Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1931, s. 11.

Hoci autorovu schopnosť obratne narábať s argumentmi možno v uvedenej práci potvrdiť na viacerých príkladoch, je vhodné spomenúť aspoň jeden. Po tom, čo Iványi poukázal na nezamestnanosť a stupňujúce sa vystaňovalecťo z Československa, Škultéty oponoval slovami: „*Béla Iványi až krikom chcel by rozhlasovať, aký to život na Slovensku. Bijú vraj do očí nepracujúce fabriky, prázdne nádražia, okolo ľudu, hladujúceho a sťahujúceho sa do Ameriky, zástupy sýteho českého úradníctva...nuž, hospodárska kríza, teraz taká všeobecná, nemohla obísť ani naše kraje, a jednako, prosím, poobzerajte sa len z okna nášho vlaku, koľko nových striech, nových domov, nových budov nielen po mestách, i po dedinách...ako sa hovorí, začiatky bývajú ťažké, a život náš jednako rozvíja sa radostne...náš nový štát v severo-východnej časti vyvráteného Rakúsko-Uhorska stal sa hneď životaschopným, ale to je zásluha našich českých bratov. Hynutie naše do 1918-ho za nejakých 30-35 rokov bolo už také, že rodičia takrečeno prestali dávať synov do škôl...To je tak, každej našej dnešnej biedy, každej našej žaloby príčinou je stav, v ktorom sme boli do 1918! Béla Iványi nerozumie, nechce rozumieť, vlastne nechce uznať, čo to bolo v Uhorsku do 1918-ho roku...Staré Uhorsko sa zosypalo...Viac bojov si nežiadame. Oproti bratským národom nemáme viac nijakých nárokov. Ved' ktože by mohol byť slobodný tam, kde neslobodný je jeho sused? Nie, na hranici z našej strany nebude zmätka. My s úprimným očakávaním pozeráme na tamtú stranu tejto našej hranice, k Budapešti, aby tam v živote i v správe krajiny čím viac ukazovalo sa toho nového, ktoré už tak horlive hlásajú.*“ Tamže, s. 31-34.

že zložky slovenskej národnej bytnosti v záujme štátnom bolo možné akomodovať novým pomerom i zo stránky národnej individuality.

Odpoveďou na tento výklad bola 148–stranová práca *Sto dvadsaťpäť rokov zo slovenského života 1790 - 1914*, ktorá mala podľa Škultétyho priniesť rovnováhu tejto vedeckej a politickej úchylky. V nej sa zračila jeho snaha vyvíjať slovenský život na tradičných osnovách, v nadväzovaní na ducha a diela starších slovenských pokolení i v štátnom zväzku s českým národom. Jej základnými piliermi mala byť slovenská spisovná reč a národná kultúra.

Kniha *125 rokov zo slovenského života* je rozdelená na štyri kapitoly. Prvé dve sa kvetnatým štýlom, miestami až pateticky snažia čitateľa presvedčiť o opodstatnenosti boja bernolákovcov a štúrovcov za národnú identitu. V štvrtej kapitole Škultéty načrtol prehľad udalostí po roku 1867, kde je podobne ako v prvej a druhej kapitole odsudzovaný moloch postupujúcej maďarizácie. Jedine tretia kapitola je teda faktickou odpoveďou na knihu dr. Milana Hodžu, ako je uvedené pod nadpisom.

Už v predhovore je napísané: *„Len zarazený, nemilo dotknutý môže ju náš človek vziať do ruky...keď dvaja bratia, rozlúčení zlými okolnosťami a dlhým časom, sjednotia sa účinkom neočakávaným veľkých udalostí, ako možno vtedy spomínať to, čo bolo medzi nimi i krema oných ťažkých okolností, od nich nezávisevších? A keď je čas radosti, ako možno vtedy obviňovať?...Kniha je veľká, hrubá, a v nej ničoho okrem obviňovania takých našich predkov, ktorých horlivosti a práci ďakujeme, že svetová vojna nenašla nás Slovákov duchovne i materiálne zuboženejších ešte i od zadunajských Slovincov i od podkarpatských Rusov. Pokladal by som teda za ťažký hriech svojho verejného života, keby som proti tendenčným výkladom knihy neproboval v krátkosti, stručne rozpovedať, čo to bolo u nás za posledných 125 rokov.“*⁴¹

Podľa Škultétyho Hodža predstavil Ľudovíta Štúra ako osobnosť akýchsi temných, nedobrych úmyslov, strojcu rozkolu, v nejednom odseku ho dokonca hodnotil ako maďaróna. *„Kniha jeho je vlastne trhanie a okydávanie Štúra blatom“*⁴². Štúrova slovenčina bola podľa Hodžu výtvar čistý jazykovedný, most medzi západnými a východnými slovanskými jazykmi, ktorej účelom je len osvieženie českého jazyka. Škultéty kontroval, že tak ako bernolákovčina vzišla z ducha doby, tak i Štúrova slovenčina vyšla o polstoročie neskôr z bojov o zachovanie národnej existencie. Rezolútne odmietol taktiež mienku, že spolu so spisovnou slovenčinou

⁴¹ ŠKULTÉTY, Jozef. *Sto dvadsaťpäť rokov zo slovenského života 1790 - 1914*. Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1920, s. 1.

⁴² *Tamže*, s. 80.

Slováci zdedili aj Štúrov pojem o takej samostatnej slovenskej kmeňovej individualite, ktorá s fiktívnym československým jazykom nemá mať nijaký organický súvis. „Štúr zdesil sa, keď po jeho vystúpení so slovenčinou začalo sa hovoriť o odtrhnutí, o separatizme, lebo on nemohol nijako pochopiť, ako by to mohlo znamenať roztrhnutie bratského zväzku medzi Slovákami a Čechmi, keď my niečo iného, ako len národné piesne plodiť a tvoriť sme mali v slovenčine, krem toho češtine tak vonkoncom blízkej.“⁴³, napísal. Negatívny postoj Škultéty zaujal aj voči Hodžovej interpretácii spisovného jazyka ako Štúrovho rýdzo politického zámeru a v niekoľkých bodoch naznačil dramatický priebeh jeho cesty k politickej pozícii, ktorú napokon dosiahol.

Jozef Škultéty zavrhol taktiež tézu, že česko-slovenská jednota bola javom permanentným. „Kmenove a rečove takí blízki, ako Česi a Slováci, nikda neprináležali spolu (až do 1918-ho roku). Veľká Morava bola slovenská, a vedľa Veľkej Moravy stál osobitný český štát, závislý od nej len v posledné roky Svätoplukovho mocného panovania. Po zaniknutí Veľkej Moravy za čas väčšina slovenského územia prináležala raz k Čechám, raz k Poľsku...v 9. stolytí a na začiatku 10., keď Slováci prišli do takej odlúčenosti od Čechov, v Slovanstve národov ešte nebolo. Do tých čias Česi a Slováci ešte nemohli sa stať národom. V 9. a na začiatku 10. stolytia v Slovanstve boli ešte len kmemy.“⁴⁴

Za spriaznenosťou českého a slovenského jazyka, ktorú na stranách tohto diela analyzoval, videl predovšetkým vplyv Karlovej univerzity, založenej v 14. stolytí, ktorá v tom čase absorbovala inteligenciu nielen slovenskú, ale aj poľskú, ujímajúcu sa následne tamojších písomností. Ani tieto vplyvy sa však v slovenskom prostredí nedokázali zakoreniť, pretože Slováci pociťovali počas útokov vonkajších nepriateľov v 15. až 17. stolytí, ako napr. Turkov či Nemcov, väčšiu spolupatričnosť s Maďarmi. Až bitka pri Bielej hore roku 1620 zapríčinila, že český element sa prostredníctvom exulantov usadil v Hornom Uhorsku. Česká inteligencia sa pôsobením v cirkevných orgánoch a vydávaním kníh stala nositeľkou tunajšej kultúry a pretrhla prirodzený vývoj slovenského jazyka. Naň sa nadviazalo pôsobením ducha doby až v 18. stolytí a vyústilo do kodifikácie spisovného slovenského jazyka v roku 1787 a následne 1843.

Škultéty sa ďalej zaoberal Hodžovou výčitkou o Štúrovom „sklone k Maďarom“. Reagoval tak na úsudok, že v snahe o vydávanie slovenského tlačového orgánu nadviazala hlava národnej emancipácie kontakty so strýkom Ľudovíta Kossutha i maďarónskymi zemanmi, bažiacimi po sprostredkovaní prístupu k cisárskemu dvoru akoukoľvek cestou

⁴³ ŠKULTÉTY, ref. 41, s. 91.

⁴⁴ Tamže, s. 113.

(pričom tú videli v slovenských národných buditeľoch). Škultéty dementoval tento výrok tvrdením, že napriek sľúbenej podpore prosby o povolenie vydávania slovenských novín v roku 1842 sa zemanovia viac nezapojili do tohto úsilia, pretože „*krajinský politický tlak, v duchu maďarizmu, na slovenských zemanov vtedy už bol veľký.*“⁴⁵ Okrem toho pripojil do tejto podkapitoly ešte niekoľko konkrétnych príkladov oportunistických snáh maďarských zemanov angažovať sa do zdĺhavého procesu vedúceho k vydávaniu prvých slovenských novín, ktoré ale nedosiahli žiadny účinok. Hodžove úvahy smerovali podľa Škultétyho ku konklúzii, že po zániku latinčiny v škole a úrade zmietla maďarská politická vlna všetky pokusy o udomácnenie československého jazyka v Hornom Uhorsku a súčasne pripravila pôdu pre etablovanie spisovnej slovenčiny. Následne oponoval, že kodifikácia slovenčiny bola cieľom strastiplnej cesty slovenských buditeľov za národnú emancipáciu, vrchol, ktorý mohol byť v rámci možností dosiahnutý a ktorý aj bol dosiahnutý jedine ich vlastnými silami.

Jablkom sváru bolo v neposlednom rade i tvrdenie, že „*slovenský národ odtrhol kultúrny a jazykový zväzok s Čechmi, aby sa politicky sriadil v čierťazach uhorskej štátnosti, atribúty svojej národnej individuality aby si osvojil domáce, hoci partikularizmom zúžené myšlienkové obzory*“⁴⁶. Škultéty dôvodil, že jednotu Čechov so Slovákami nie je možné vidieť nielen v jazyku, ale aj umení a zvykoch. Poukázal tak na príkladoch učených Slovákov, ktorí sa vedome poddávali hungarizmu – Mikuláša Kolecsániho, Ladislava Liptaia či Izáka Zabániho v 16. a 17. storočí, uvedomujúc si kultúrnu spriaznenosť horno- a dolnouhorského prostredia. Pri tejto príležitosti sa vyjadril aj o Veľkej ozdobe Uhorska, Matejovi Belovi. „*Ja pokladám Bela za prvého a najhoršieho maďaróna slovenského. Z odrodenejších synov slovenských materí v 19. stolytí neuškodil Slovákom toľko ani jeden, ako Bel už v 18...v svojich Noticiach o stolyciach najmä Horného Uhorska, v tých obdivovaných veľkých bachantoch, on učil prvý, že horno-uhorské zemianstvo, tekovské, turčianske, liptovské atď., prijalo jazyk svojich poddaných, to jest že ono je poslovenčeným potomstvom maďarských zemanov.*“⁴⁷

Škultéty bol presvedčený, že duchovný zväzok Slovákov a Čechov je možné badať len od éry Štúrovcov, ktorí rozvíjali česko-slovenský kontakt v nevídaných rozmeroch. Dovtedy bolo kvôli skromnému počtu literárnych príspevkov vtedajších učencov zložitý tento fenomén odpozorovať. Toto tvrdenie vyvracia podľa neho snáď len pôsobenie Juraja Rybaia, ktorý udržiaval aktívne styky s Jozefom Dobrovským.

⁴⁵ ŠKULTÉTY, ref 41, s. 97.

⁴⁶ *Tamže*, s. 99.

⁴⁷ *Tamže*, s. 113.

Obdobným spôsobom pracoval i pri výčitkách voči útokom na Jozefa M. Hurbana, o ktorom bolo v Hodžovej publikácii napísané, že „*sproste nadal Palackému*“⁴⁸, obrane rovnakého postoja pri riešení slovenských záležitostí z pozície Štúra i Michala M. Hodžu,⁴⁹ ktorého kritizovaný spis predstavoval ako vášnivého protivníka štúrovského pravopisu, alebo apológiu Milanom Hodžom profanovaného zhromaždenia Tatrína v roku 1847,⁵⁰ ktorý mal odstrániť konfesiónálne rozpory medzi reprezentantmi slovenského národného hnutia.

Hodžov počin napokon korunoval výrokom: „*Kým som funkcionárom Matice slovenskej, usilujem sa byť nestranným, preto nemiešať sa ani do politiky, vyhýbať sa akýmkoľvek zrážkam s našimi ľuďmi. Ale tu nemohol som sa zdržať. Ved’ vo Felvidéku komisností protislovenských bolo menej, nežli v tejto slovenskej knihe.*“⁵¹

Práca si na jednej strane získala uznanie jeho súčasníkov, napr. Štefana Krčméryho či Michala Bodického, na druhej strane i oponentov takého významu, ako vyššie uvedený Albert Pražák, ktorý autorovi vytýkal okrem iného medzery v argumentácii vyvracajúcej Hodžove tézy a účelovosť Škultétyho záverov a pochopiteľne Milana Hodžu, ktorý Pražákovu klasifikáciu sporu ako rýdzo vedeckého obohatil aj o charakter politický.

⁴⁸ „*‘Rozkolu’ všetko je veľmi vítané, o čom myslí, že z neho môže byť flak pre meno Štúra alebo Hurbana. U Hurbana rád zavadí i do jeho cirkevnej pravovernosti. Cituje proti nemu v tejto veci i z Kalinčákovho listu. Ale Kalinčák písal humoristicky, preto výťahy z jeho listu nie sú dostatočné ukázať, ako bol list vlastne myslený...a tam, kde je v knihe reč o Hlasoch, o Hurbanovej obrane proti nim, Milan Hodža napísal, že Hurban ‚sproste nadal Palackému‘. Čo Palacký v Hlasoch o Štúrovcoch povedal, bolo vecne veľmi slabé a formou príliš prikre. Vyzývalo i odpoveď príkru. Štúrovcom, v pomere k Maďarom počnúc od samého 1840-ho roku rytierom bez bázne a hany, robil výčitky, že ‚horlení své již ne proti Maďarům, jelikož nesmějí, ale proti Čechům‘...obrátili. Tvrdenia Palackého za 74 roky udalosti napospol podvrátily – k ich väčšine dnes on veru nepriznal by sa.*“ ŠKULTÉTY, ref. 41, s. 134-135.

⁴⁹ „*Michala M. Hodžu ‚Rozkol‘ dôsledne predstavuje ako protivníka Štúrovho. Štúr sám, až samovoľne vystúpil so slovenčinou, jeho dielom bol vraj i pravopis fonetický...kniha o ‚Rozkole‘ hovorí všeličo o Štúrovom spise, vydanom na odôvodnenie spisovnej slovenčiny, ale že spis ten (Nárečja slovenskuo) venovaný je Michalovi Hodžovi a J. M. Hurbanovi, o tom mlčí. I pre pravopis fonetický ‚Rozkol‘ stále usiluje sa haniť Štúra, a predstavuje Michala Hodžu ako protivníka tohto pravopisu. A pravda je, že pravopis ten dohovorený bol na schôdzke Štúra, Hodžu a Hurbana v Hlbokom v júli 1843-ho...to je pravopis i Hodžovho Dobrieho Slova, vytlačeného v Levoči 1847-ho. Hodža až potom, po poradách v Tatríne, vystúpil s etymologickým pravopisom.*“ Tamže, s. 126-127.

⁵⁰ „*V Budíne 1834-ho založený Spolok milovníkov reči a literatúri slowenskej, pod predsedníctvom Jána Kollára, mal za cieľ sjednocovať spisbu katolíckych a evanjelických Slovákov. Ale bernolákovská západná slovenčina nemohla sa už udržať ani krásou Hollého jazyka a prvotriednosťou jeho umeleckej tvorby. Vývin spel k strednej slovenčine. Účinky budínskeho Spolku...nemohly sa stať znateľnejšími v slovenskom živote. Tak keď Štúrovci vystúpili so strednou slovenčinou, jednoty v národe nebolo viacej, nežli do 1834-ho roku. Mladšia...vrstva evanjelikov, horlive pridala sa k strednej slovenčine, starší boli radi, že pri češtine budú mať pokojnejší život...Taký stav bol bolestný pre Štúrovcov. Hľadajúc z neho východ, priviedli vec ta, že shromaždenie Tatrína 1847-ho mohlo byť v Čachticiach, na katolíckej fare. I nasledovalo pristúpenie slovenských katolíkov bez rozdielu ku spisovnej strednej slovenčine. V dejoch malého, krajinskými pomermi strašne hubeného národa nemôže byť ničoho krajšieho od tohto čachtického aktu, a Rozkol hovorí o tom jednako akosi posmešne. A konfunduje vec, ako by medzi katolíckymi a evanjelickými Slovákmí bol býval akýsi spor, spor náboženský, konfesiónálny. Nebolo jednoty v spisovnej reči! Tú stvorit’ bolo horúcou túžbou Štúrovcov a na takom základe viesť potom Slovákov v jednotnom duchu.*“ Tamže, s. 130-131.

⁵¹ Tamže, s. 121.

Pri formovaní národnej koncepcie dejín sa Škultéty zaoberal nielen vybranými udalosťami pre jej hlbšie poznanie, ale navyše analyzoval ich príčiny a zároveň poukazoval na dôsledky. Komparatívnou metódou spracoval poznatky z prameňov i literatúry a následne vynášal úsudky a argumenty z minulosti, otvárajúc pritom nezriedka nové dimenzie skúmanej problematiky. Svoj osobitý umelecký a publicistický štýl cizeloval na celom rade polemík, rozpútaných medzi poprednými osobnosťami historiografie posledných desaťročí 19. storočia a prvej tretiny storočia 20. Pri striktnnej obhajobe slovenského národa však často sklúzol do priepasti účelovosti a bagatelizovaním rôznych súdov sa mu, snáď nechcene, darilo skresľovať dejinný vývoj. Nemálo problémov spôsobovala najmä po vzniku ČSR i jeho voľba pôsobiska, keďže Turčiansky sv. Martin ležal ďaleko od akéhokoľvek centra politického diania, ktorého sa Škultéty ako člen SNS a prostredníctvom *Národných novín* aktívne zúčastňoval. Aj napriek týmto faktorom dokázal neúnavne čeliť všetkým nástrahám znevýhodňovania svojho národa, či už proti vláde Uhorska, alebo neskôr centralisticky riadeného Československa.

V práci *Maďari a Austria*, ktorej zámerom bolo reagovať na separatistické tendencie maďarskej vlády voči Rakúsku, usilujúce sa dokázať odveku diverznú politiku Maďarov namierenú proti Viedni, sa autor snažil demonštrovať nesprávnosť týchto tvrdení, opierajúc sa pritom o tézu, že jedine Slovania vždy boli ochotní a tiež schopní čeliť germánskym národom expandujúcim od stredovekého rozparcelovania Európy spravidla na východ. V diele sa odzrkadlili hlavné rysy jeho bravúrnej schopnosti pracovať s dokumentmi, ako aj nadania na intencionálne využívanie historických skutočností v prospech svojho národa. V závere navyše ukázal, že by našiel uplatnenie aj ako znamenitý prognostik.

Krátky príspevok *Národnostná otázka* je typickým príkladom toho, že Škultéty sa vo svojom výskume opieral predovšetkým o štúdie 19. storočia napísané v romantickom duchu, ktoré na úkor vedeckého posudzovania zaraďovali svoj národ do panteónu tvorcov civilizácie. Krátky opus je bohatý na nepresné údaje, vzhľadom na obdobie jeho publikovania (jún 1917), kedy pre slovenský národ svitalo na lepšie časy a bolo nutné akýmikoľvek prostriedkami pozdvihnúť jeho povedomie, je však takýto pamflet ospravedlniteľný.

Bezprostredne po rozpade mnohonárodnostného Rakúsko-Uhorska Škultéty vo svojich dielach výrazne zradikalizoval svoju rétoriku upustením od bezvýznamnej nuansy hľadania spôsobu spolunažívania s maďarskými vládnymi kruhmi. Snáď to bolo spôsobené stratou obavy z cenzúry (alebo iných sankcií) či skôr zastavením jej uplatňovania na jeho príspevkoch. Nový štátny útvar v strednej Európe, ktorý povstal z popola Habsburskej ríše, sa

rozhodol už 9. novembra 1918 osláviť sumárom udalostí uplynulých tisíc rokov Slovákov v područí Uhorska. *Národné noviny* uverejnili článok *Slovenský národ*, ktorý musel byť kvôli rozsahu rozdelený do dvoch čísel.

Význam diela *Sto dvadsaťpäť rokov zo slovenského života 1790 – 1914* v čase svojho zrodu spočíval hlavne v snahe odôvodniť zmysel samostatného slovenského národa, plaviaceho sa už krátko po vzniku ČSR medzi Scyllou maďarského revizionizmu a Charybdou pražského centralizmu. Význam tohto diela v súčasnosti spočíva v prvom rade v korektúre koncepcie slovenských dejín Júliusa Bottu, ktoré zhrnul v opuse *Slováci – vývin ich národného povedomia*. Kým v ňom sa uvádza, že začiatok moderných slovenských dejín treba hľadať v polovici 19. storočia, Škultéty za ich zrod považuje už udalosti z 80. rokov 18. storočia. Úroveň argumentácie autora tu nepochybne dosiahla svoju hornú amplitúdu, keď sa mu podarilo vyvrátiť ostré tvrdenia Milana Hodžu na adresu slovenských dejateľov a slovenského národného vývinu, vyskytujúce sa v spise *Československý rozkol*. Škultétyho dielo je nutné hodnotiť aj ako politický, ako agitáciu vtedajšieho autonomistického krídla slovenskej politickej elity, namiereného proti centralistickým opatreniam československej vlády.

Osud Jozefa Škultétyho predurčil na to, aby sa stal buditeľom národa. Nečakaný, priam zázračný obrat z presvedčeného maďaróna na obdivovateľa všetkého, čo považoval za rýdzo slovenské, ktorý vyvolalo stretnutie s Augustom H. Škultéty, bolo pre jeho neskorší zápal tým, čím je buket pre kvalitné víno. Celý život zasvätil tomu, aby práca Bernoláka, Štúra, Daxnera či Hurbana-Vajanského našla svoje opodstatnenie. A tak akokoľvek sa oddanosť národu a životné úsilie tohto posledného historika romantizmu rozhodneme posudzovať, musíme v konečnom dôsledku dospieť k pozitívnemu hodnoteniu.

History Through the Prism of Jozef Škultéty

This basic study focuses on Jozef Škultéty's life (1853-1948) and his historical activities during the last several years of Austro-Hungarian Monarchy and the first decade of Czechoslovakia. Škultéty decided to fight for the rights of Slovak nation via his historical research. The study does not try to map his extensive historical activities completely. It intends to refer to his methods of processing historical sources on examples of selected articles and deduce the conclusions subsequently. Except for historical topics, like for example Great Moravia, Ottoman rule in Hungary, Slovak national revival etc., Škultéty responded to some current social issues of his era, too. In describing political, economical, cultural and religious development of Slovak nation he referred predominantly to negative aspects, such as denationalization of Slovaks and ethnic assimilation policy implemented by Hungarian authorities in the 19th century and in the beginning of the 20th century, unfavourable situation in school system, social problems of the period, correlations between the educated class and uneducated people, etc. Specific attention was paid to relations between Slovaks and the other Slavic nations (after the year 1918 especially between Slovaks and Czechs).

Keywords: Jozef Škultéty (1853 – 1948), political and cultural development of Slovak nation, hungarization, relations between Slovaks and Czechs, autonomism, Austria-Hungary, Czechoslovakia

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

VALKO, Juraj. *Dejiny očami Jozefa Škultétyho*. In *Štúdie o minulosti Slovenska a sveta*. Historia nova I – 2010 – 2. Bratislava : Stimul, 2011, s. 116-137. [online] Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoI-2010-2.pdf>